

Перспективи розвитку судової експертології в Україні з урахуванням міжнародного досвіду

Олександр Ключев *

* Д-р юрид. наук, професор, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8722-4781>

DOI: 10.32353/khrife.4.2022.01 УДК 343.98:006.3

Надійшло 19.12.2022 / Прийнято до друку 21.12.2022 /

Доступно онлайн 30.12.2022

Судова експертиза в Україні є важливою складовою правосуддя в усіх видах судочинства, зокрема в кримінальному провадженні. Для забезпечення справедливості й ефективності судових рішень процедури судової експертизи потребують постійного вдосконалення з урахуванням міжнародного досвіду. Сучасний світ змінюється дуже стрімко, іще швидше розвиваються технології. Це ставить перед судовою експертизою нові виклики й завдання. Так, на особливу увагу заслуговує комп'ютерно-технічна експертиза, адже зловмисники швидко впроваджують новітні досягнення науково-технічного прогресу у злочинну діяльність, тож правоохоронні й судові органи мають випереджати злочинців за рівнем знань технічних та технологічних інновацій і навичок роботи з ними. Саме тому дуже важливою є висока обізнаність судових експертів і науковців у новітніх досягненнях та міжнародному досвіді у сфері судової експертизи. Для цього потрібні регулярні заходи з підвищення кваліфікації, обмін напрацюваннями та досвідом між українськими й іноземними експертами. Збірник наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» повсякчас сприяє такому обміну, оприлюднюючи на своїх сторінках дослідження українських та іноземних учених.

Необхідно також підвищувати рівень технічного оснащення судово-експертних установ шляхом оновлення обладнання судово-експертних лабораторій із метою поліпшення якості, скорочення строків виконання та підвищення надійності результатів експертиз. У зв'язку із цим важливо

розробляти нові методи й методики судово-експертних досліджень, які дадуть змогу підвищити ефективність проведення експертиз завдяки використанню сучасних техніки та технологій.

Удосконалення судової експертизи в Україні є важливою складовою експертного забезпечення правосуддя загалом і кримінального провадження зокрема. Останніми роками значно зросла роль судової експертизи як надзвичайно важливого інструменту виявлення, розслідування та розкриття злочинів в Україні, тому цілеспрямований розвиток цієї галузі є одним з надважливих завдань нашої держави. В умовах рашистської агресії проти України судові експерти на рівні зі співробітниками правоохоронних органів беруть участь в оглядах зруйнованих будівель та інших об'єктів інфраструктури, допомагають кваліфіковано вилучити та зафіксувати докази, досліджують різноманітні наслідки застосування озброєнь, якими завдано шкоди державі, її громадянам і юридичним особам.

Світова наукова думка наприкінці ХХ — на початку ХХІ століття ініціювала розроблення багатьох стандартів і методик, які суттєво посприяли підвищенню якості й отриманню надійних результатів експертних досліджень. Отже, для забезпечення ефективності й поліпшення якості роботи судових експертів обов'язково потрібно зважати на міжнародні стандарти та враховувати напрацьований світовою наукою й дослідницькою практикою досвід.

Одним із надважливих кроків на шляху розвитку судової експертизи в Україні є необхідність збільшити фінансування з метою вдосконалення матеріально-технічної бази судово-експертної галузі. Потрібно також забезпечити належну підготовку фахівців для роботи на новому обладнанні, постійне

підвищення кваліфікації й підтримання високого рівня професійних знань, умінь та навичок судових експертів. Збагатитися необхідними знаннями в царині новітніх теоретичних напрацювань і практичних досліджень допоможуть матеріали, уміщені у збірнику наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики».

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» активно сприяє обміну досвідом між фахівцями шляхом налагодження відносин з іноземними експертними установами. Вітчизняним законодавством передбачено право державних спеціалізованих установ, які виконують судові експертизи, вбудовувати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозіуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією та друкowanими й електронними виданнями, а також видавати спільні часописи в галузі судової експертизи та криміналістики.

Станом на сьогодні збірник наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» індексовано в таких наукометричних базах: *Academic Scientific Journals Indexing*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *Directory of Open Access Journals (DOAJ)*, *Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *ERIH PLUS*, *Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)*, *Europub*, *Index Copernicus International*, *Google Scholar*, *MIAR*, *Polska Bibliografia Naukowa*, *RefSeek*, *ResearchBib*, *Ulrich's*, *WorldCat* і *Рестрі наукових видань України*. Повнотекстові мережеві версії збірника розміщено в інтернеті на платформах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, бібліотек судово-

експертних установ Міністерства юстиції України, закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ України та ін. Збірник також індексовано на *Crossref* – сайті реєстратора цифрових ідентифікаторів *DOI*. Усе це сприяє обміну науковими напрацюваннями між авторами нашого видання й ученими всього світу.

Звертаючись безпосередньо до змісту поточного (№ 29) випуску «Теорії та практики судової експертизи і криміналістики», стисло оглянемо основні положення розміщених у ньому матеріалів.

Стаття авторства докторки права, професорки **Сніголі Матушене** (Литва), доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України **Віктора Шевчука** (Україна) і **Юргіти Балтрунене** (Литва) присвячена європейському й вітчизняному досвіду застосування штучного інтелекту в діяльності органів правопорядку та юстиції. Зокрема, у дослідженні розглянуто актуальні проблеми застосування технологій штучного інтелекту в діяльності органів правопорядку та юстиції в умовах воєнного стану і глобальних загроз; визначено основні тенденції, проблеми й перспективи криміналістичних досліджень із використанням штучного інтелекту кризис призму євроінтеграційних процесів; висвітлено прогалини в нормативно-правовому регулюванні використання цифрових технологій, окреслено напрями його вдосконалення. Європейський вектор розвитку сучасних криміналістики й судової експертизи в Україні суттєво впливає на напрями формування сучасних криміналістичних знань. За таких обставин на часі постало формування, запровадження й активне застосування нового наукового напрямку криміналістичної науки – цифрової криміналістики (*Digital Criminalistics*). Сьогодні

інструменти цифрової криміналістики допомагають виявляти, документувати та розслідувати воєнні злочини, скоєні російськими окупаційними військами на території України. Обґрунтовано необхідність поживити наукові дослідження в царині цифрової криміналістики, яка сьогодні стає стратегічним напрямом у розвитку сучасної криміналістики як європейської науки. Авторі виокремили та проаналізували нові наукові підходи до розв'язання досліджуваних дискусійних питань і визначили перспективні напрями подальших наукових розвідок.

Бойвоб Манджемда (Індія) у своїй праці виклав результати порівняльного дослідження застосування угоди про визнання провини в Індії та деяких іноземних країнах. Угода про визнання провини відома як засіб урегулювання судових спорів у всьому світі. Застосування, сфера охоплення та функціонування угоди про визнання провини істотно змінюється залежно від особливостей загального й цивільного права в кожній окремій державі. Автор проаналізував ці відмінності на прикладах різних юрисдикцій таких угод у США, Італії й Індії та висунув тезу щодо потреби Індії в запровадженні певної структури, яка б забезпечувала оперативне відправлення правосуддя. В індійських судах спостерігається збільшення кількості кримінальних справ. Наразі в'язниці переповнені ув'язненими, яких утримують без судового розгляду через постійні зволікання із розслідуванням і розглядом справ. Індія розробила угоду про визнання провини (як відповідь на сумний стан судової системи), визнану надійною стратегією для завершення відкритих справ і прискорення роботи системи кримінального судочинства. Утім, незважаючи на роки концептуалізації, індійська система кримінального

правосуддя донині не запровадила угоди про визнання провини. У науковій праці індійського колеги досліджено, чи є угода про визнання провини в Індії в її нинішніх формі та структурі достатньою для досягнення цієї мети, зважаючи на її переваги й недоліки в контексті індійської судової системи, і запропоновано певні зміни до цього сучасного механізму розв'язання спорів.

Доктор ветеринарних наук, професор **Іван Яценко** (Україна) присвятив свою статтю правовому статусу судово-ветеринарного експерта як суб'єкта судово-експертної діяльності у контексті новітнього законодавства України. У роботі доведено, що елементи правового статусу судового експерта (передбачені цивільним, господарським і кримінальним процесуальним законодавством України, Кодексом України про адміністративне судочинство, а також відомчими законами й інструкціями) не цілком корелюють між собою: по-різному змістовно визначено права, обов'язки, заборони, обмеження та юридичну відповідальність судового експерта, що може негативно позначатися на реалізації принципів судово-експертної діяльності (зокрема, на неупередженості проведення судово-ветеринарної експертизи, а також на наданні обґрунтованого, об'єктивного, достовірного, правильного та правдивого висновку експерта). Зважаючи на ці недоліки, існує потреба уніфікувати згадувані норми для однакового їх застосування з метою повноцінної реалізації принципів судово-експертної діяльності — незалежно від виду судочинства й підстав проведення судової експертизи. Автор пропонує конкретні зміни та доповнення до нормативно-правових актів України з метою уніфікації правового статусу судового експерта.

Наступна стаття авторства кандидата юридичних наук, старшого дослідника **Ігоря Богданюка** (Україна) завершує розділ із дослідницькими матеріалами. У проведеному дослідженні запропоновано започаткувати структуру завдань інженерно-технічних досліджень за чотири групи, що визначають систему як загальну (родову). На підставі розробленої загальної структури завдань судової інженерно-технічної експертизи розроблено загальний перелік завдань судової інженерно-технічної експертизи, який надалі сприятиме уніфікації й осучасненню коригуванню відповідних розділів Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (за основними переліками завдань та орієнтовними переліками вирішуваних питань у судово-експертних дослідженнях, за всіма судово-експертними спеціальностями інженерно-технічних видів судових експертиз). Розроблений загальний перелік завдань, розв'язуваних шляхом виконання інженерно-технічних видів судових експертиз, доцільно зробити базовим для нових видів (підвидів) судових інженерно-технічних та інженерно-технологічних експертиз.

Розділ збірника з науковими нотатками розпочато статтею кандидатки економічних наук, старшої дослідниці **Дар'ї Давиденко** (Україна), кандидатки юридичних наук, доцентки **Карини Палкової** (Латвія) та **Юлії Шнак** (Україна). Авторки ретельно дослідили значення відкритих освітніх ресурсів для підготовки судового експерта. У праці розглянуто питання необхідності впровадження відкритих освітніх ресурсів для забезпечення підготовки судового експерта в умовах офлайн-навчання. Представлено науковій праці Національного наукового центру «Інститут судових експертиз

ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» у межах реалізації проекту «Відкритий освітній ресурс: судова експертиза», наукові результати якого — це навчальні матеріали з питань судової експертизи, розроблені з метою їх вільного застосування під час підготовки судових експертів в Україні й за її межами. Вивчено міжнародний досвід європейських партнерів щодо застосування доступних освітніх ресурсів для підготовки фахівців у галузі права. Наголошено на доцільності застосування накопиченого в цій царині досвіду у практиці здійснення такої підготовки в Україні за іншими експертними спеціальностями. Запропоновано розширити можливості вільного доступу в умовах дистанційного навчання судового експерта, запроваджуючи міжнародні освітні ресурси в обов'язкове навчально-методичне забезпечення освітніх програм.

Дослідження *PhDr Анни Шишки* (Польща) присвячене моделям судового розгляду адміністративними судами в Польщі. Адміністративне судочинство в Польщі здійснюють воеводські адміністративні суди (які розглядають справи в першій інстанції) і Верховний адміністративний суд (як суд другої інстанції). Авторка вважає запровадження змішаної моделі судової практики адміністративних судів більш ефективним для досягнення основної мети адміністративного судочинства (яка полягає у захисті прав особи від свавілля органів публічної адміністрації). Вторгнення адміністративного суду до сфери повноважень владних органів виправдовують дієвістю й ефективністю судочинства, що дає змогу скажникові значно швидше отримати рішення по суті. Змішана модель судової практики польських адміністративних судів сприятиме більш ефективному захисту прав особи.

У статті *Миколи Дементьєва* (Україна) розкрито підстави, сутність, умови й відображення внутрішнього переконання експерта у висновках проведеного дослідження. Сутністю внутрішнього переконання є психологічний стан експерта, його впевненість у здобутих результатах і готовність формулювати умовиводи. Процесуальну умову об'єктивності, неупередженість внутрішнього переконання гарантовано незалежністю судового експерта. Зовнішнім виявленням внутрішнього переконання експерта є відповіді на поставлені питання (у формі категоричних суджень). Відсутність внутрішнього переконання експерт може втілити у формулюванні висновку про можливість існування обставин і фактів. Автор наголошує, що можливий висновок слід відрізнити від імовірного. Можливий висновок є формою експертної версії, імовірність чи достовірність якої визначають за результатами оцінювання слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом сукупно всіх доказів.

Статтю заслуженого економіста України *Костянтина Капустника* (Україна), кандидата економічних наук, старшого дослідника *Олексія Хомуценка* (Україна) та професора *Павлоса Кіноураса* (Греція) присвячено вдосконаленню науково-методичної бази проведення судово-економічних експертиз із урахуванням інших видів експертиз. Автори ставили собі за мету дослідити необхідність розроблення науково-методичних рекомендацій із питань проведення судово-економічних експертиз з урахуванням інших видів експертиз, обґрунтувати актуальність питань, пов'язаних із проведенням судово-економічних експертиз, які враховують інші види експертиз. Оскільки судові економічні експертизи, під час виконання яких використовують

результати інших видів експертиз, не підпадають під поняття комплексної експертизи, а висновки судових експертиз інших видів не є об'єктом дослідження судової економічної експертизи, то існує потреба в розробленні алгоритму проведення судово-економічних експертиз із урахуванням інших видів експертиз. Це допоможе фахівцям судової економічної експертизи використовувати висновки інших видів експертиз у комплексному дослідженні без їх оцінювання, що дасть змогу скоротити строки проведення експертиз і сприятиме отриманню об'єктивних і неупереджених експертних висновків.

Наукова праця кандидата економічних наук **Олексія Горлачука** (Україна), який регулярно оприлюднює свої роботи в нашому збірнику, присвячена проблемним аспектам класифікації судових економічних експертиз. Теоретико-методологічні засади розвитку судової економічної експертизи в частині визначення класифікаційних ознак її видового складу мають не лише теоретико-методологічне, а й безпосереднє практичне значення в діяльності експертів-економістів, а також судово-слідчих органів у разі призначення останніми такого виду експертиз. На думку автора, критерій систематизації видового складу судових економічних експертиз перебуває в економічній площині, а саме в розподілі суспільного виробництва на сфери матеріального й нематеріального виробництва з наступним етапом розподілу кожної із них на відповідні галузі за певними видами діяльності, що дає змогу виокремити основний критерій класифікації — за видом виробничої діяльності, завдяки чому забезпечено дотримання сукупності вимог науково обґрунтованого вибору критерію класифікації з виокремленням родів і видів економічних експертиз.

Матеріал кандидатки економічних наук **Ірини Сівчук** (Україна) присвячено дослідженню особливостей проведення судової товарознавчої експертизи під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконною порубкою лісів в Україні. У статті обґрунтовано негативний вплив незаконної порубки на навколишнє середовище й зазначено зміни, яких зазнають території порубаних лісів. Проведене дослідження ґрунтується на застосуванні порівняльного підходу, що передбачає аналізування цін продажу та пропозицій такого виду лісоматеріалів. Також розглянуто визначення термінів «лісоматеріали», «круглі лісоматеріали», їх класифікацію та характеристику. Товарознавча експертиза круглих лісоматеріалів передбачає отримання вихідних даних щодо вимірювання параметрів деревини та застосування певного алгоритму дій для визначення їх ринкової вартості. Проаналізовано нові національні стандарти якості деревини й обґрунтовано необхідність залучення фахівця-спеціаліста лісової промисловості до проведення судової товарознавчої експертизи.

Завершується випуск № 29 збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» рубрикою «Новини наукового життя». Уміщений у ній матеріал стосується VI Харківського міжнародного юридичного форуму — однієї із наймасштабніших подій у юридичній царині 2022 року. Харківський міжнародний юридичний форум — це загальнодержавна подія правничого спрямування, організована завдяки тісній і плідній співпраці Міністерства економіки, Міністерства освіти і науки, Міністерства юстиції, Національної академії правових наук України та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Цей науково-практичний міжнародний

захід розглянув цілу низку найактуальніших юридичних проблем в умовах війни і глобальних загроз XXI століття та поєднав багато тематичних напрямів і форм їх проведення, поміж яких панельні дискусії, сателітні заходи, круглі столи, презентації, майстер-класи, лекторії тощо. Форум відбувся вже вшосте, незважаючи на складнощі, пов'язані з рашистським вторгненням до України. У заході взяли участь понад 1000 фахівців різних галузей права з усіх регіонів України та 30 країн світу (серед яких – Велика Британія, США, Франція, Нідерланди, Німеччина, Італія, Швейцарія, Данія, Норвегія, Литва, Словенія, Словаччина, Сербія, Азербайджан, Казахстан, Узбекистан, Тайвань, Малайзія, Бразилія та ін.). До дискусії долучилися понад 40 спікерів: відомі українські й іноземні правознавці, співробітники державних правоохоронних органів, представники провідних міжнародних судових (зокрема, Міжнародного кримінального суду, Європейського суду з прав людини) і наукових установ, а також неурядових правозахисних організацій та ін. Докладніше зі стислим викладом тематики доповідей учасників Форуму можна ознайо-

митися на сторінках рубрики «Новини наукового життя».

Редакційна колегія збірника «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» вдячна авторам наукових праць, які дотримуються належного рівня етичних і формальних вимог до подання наукових статей для оприлюднення. Згадані норми обумовлено стандартами якості наукових робіт та правилами їх викладення, заведеними у світовому науковому товаристві, зокрема – публікаційними принципами *Publishing Ethics Resource Kit (PERK)*, рекомендаціями *Elsevier*, Комітету з етики публікацій (*Committee on Publication Ethics, COPE*), Етичним кодексом ученого України, а також досвідом роботи іноземних та українських професійних спільнот, наукових організацій, редакцій і редакцій видань. Ми цінуємо внесок кожного науковця в розвиток збірника «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики»: здійснюючи правове забезпечення судово-експертної діяльності, ми зміцнюємо фундамент верховенства права сучасної та майбутньої України.

Запрошуємо всіх до співпраці! Разом ми перемаємо! Слава Україні!

Ключев, О. (2022). Перспективи розвитку судової експертології в Україні з урахуванням міжнародного досвіду. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (29). С. 5–11. DOI: 10.32353/khrife.4.2022.01.